

Юрій Шивала Український вулкан Кара-Даг

Географічні дані. Вулканічний масив Кара-Даг

Географічні координати центру гірського масиву	44° 54' 00" пів. ш., 35° 11' 00" сх. д.
Материк	Євразія
Частина світу	Європа
Держава	Україна
Адміністративно-територіальна одиниця	Автономна Республіка Крим
Кліматичний пояс	помірний
Максимальна висота	г. Свята (577 м)

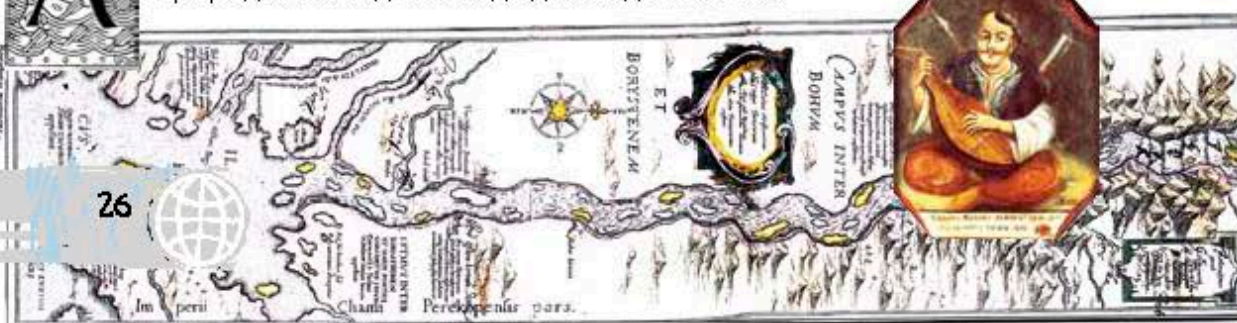
Країна природних чудес

Минулого разу ми відвідали одне з найвідоміших та найвеличніших озер Азії – Байкал, а сьогодні сідаємо у літак та летимо на рідну українську землю. Україна надзвичайно багата і маленькими, і великими чудесами природи. Сьогодні ми відвідаємо деякі з них.

Наш літак приземляється у Києві, древньому місті, з якого почалася історія Київської Русі та, значною мірою, Східної Європи. Зі столиці ми прямуємо на південь, вздовж найбільшої української річки Дніпро, до Кримського півострова, де зберігся єдиний східноєвропейський згаслий вулкан – Кара-Даг. У Херсонській області ми побачимо одну з найбільших у Європі пустель – Олешківську. Отож, вирушаємо в дорогу!

„Було видно, було чути, як реве ревучий...”

Слова з „Заповіту” українського Кобзаря Т. Г. Шевченка дуже гарно описують могутню українську річку Дніпро. Ця третя за довжиною й площею басейну річка Європи (після Волги й Дунаю) має найдовше русло в межах України. Довжина Дніпра декілька десятиліть тому становила 2 285 км. Під час побудови каскаду водосховищ в багатьох місцях штучно випрямили фарватер, і тепер довжина річки становить 2 201 км, а в межах України – 981 км. Приток у Дніпра порівняно мало. Їхній розподіл за течією річки дуже нерівномірний: найбільше приток зосереджено на ділянці від витоків до Києва; нижче столиці й до гирла їх майже немає. У басейні Дніпра протікає 15 380 малих річок або ж близько 25 % від їхньої загальної кількості

в Україні. Сумарна довжина приток складає 67 156 км. Якщо б усі вони потрапили в одне русло, то ця уявна річка була б майже на 30 000 км довшою, ніж екватор¹. Дніпро – дуже важлива річка для українського народу, і це стосується не лише торгово-економічного чи промислового використання. Ця річка творила історію України з часів княжої доби і творить її дотепер. Найдавніші письмові відомості про Дніпро залишив грецький історик і географ Геродот у четвертій книзі своєї історії – „Мельпомена“. Перші вітчизняні відомості про Дніпро містяться в літописах Київської Русі „Повість минулих літ“ й у великому поетичному творі „Слово о полку Ігоревім“. Історія України-Русі тісно пов'язана з Дніпром. Його басейн є центральним місцем етногенезу українців, оскільки в дельті Дніпра на території Причорномор'я виникла одна з найдавніших у світі культур – трипільська. Вона дала початок цивілізаційного розвитку людини на території сучасної України.

Олешківські піски

Усі ми знаємо про великі пустелі Сахару, Гобі, Каракуми... але навіть не підозрюємо, що на території нашої Батьківщини розташована Олешківська пустеля, яка є однією з найбільших у Європі! Площа Олешківських пісків становить 161 200 га. Тут переважають бархани (місцеві жителі називають їх „кучугурами“) висотою приблизно 5 м і давні піщані алювіальні відкладення Дніпра. Серйозних наукових досліджень Олешківських пісків на диво мало. Головною причиною цього є колишній особливий статус секретності цієї території: пустеля впродовж довгого часу була військовим полігоном, на якому пілоти з усіх країн Варшавського договору² відпрацьовували бомбометання. Називати Олешківські піски пустелею не зовсім правильно, адже за температурним режимом та кількістю опадів ця місцевість більше відповідає напівпустелі. Влітку пісок тут нагрівається до 70 °С. Гарячі висхідні потоки, що йдуть від пісків, розганяють хмари, тому дощів тут менше, ніж у Херсоні, що на іншому березі Дніпра. Часом тут трапляються піщані бурі.

Олешківські піски в нинішньому вигляді з'явилися зовсім недавно. В низовинах Дніпра піски були завжди, але їхнє просування стримував шар степової рослинності. Трава, за спогадами старожилів, була заввишки в

людський зріст. У XIX столітті сюди почали завозити овець. Величезними стадами володів барон Фальц-Фейн, засновник заповідника Асканія-Нова. Вівці знищили траву, звільнили піски, а внаслідок вітрової ерозії володіння пустелі розширилися. Подальше просування пустелі стримують найбільші у світі штучні ліси, площа яких становить приблизно 100 тисяч гектарів. Ліси оточують Олешківські піски, які живуть своїм життям.

Чорна гора – Кара-Даг

Проїхавши Красноперекопський перешийок, ми нарешті потрапили на територію Кримського півострова. Спочатку ідемо до „столиці Криму“ – міста Сімферополя, а потім повертаємо на схід і прямуємо до Феодосії. Саме на території Феодосійської міської ради, між населеними пунктами Коктебель та Курортне, на території Карадагського заповідника залишилися „руїни“ єдиного у Східній Європі згаслого вулкана Кара-Даг.

У перекладі з кримськотатарської мови Кара-Даг (*Qara dağ*) означає „Чорна гора“³. Таку назву гірський масив отримав не через те, що складається з вулканічних порід чорного кольору. Місцеві мешканці здавна вважали, що у залишках вулкану мешкає нечиста сила. Звідси й назви різноманітних скельних утворень Кара-Дагу. Справжньою візиткою Кримського півострова є арка Чортова Паша (Шайтан-Капу) або скеля Золоті Ворота.

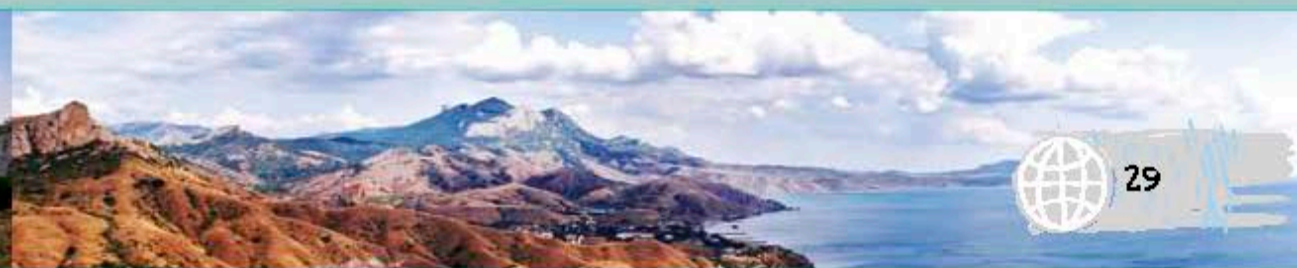
Окрім Шайтан-Капу, демонічно містифіковані назви мають ще кілька орографічних об'єктів, скелі Чортовий Палець і Чортовий Камінь. Легенда розповідає, що в давнину з Чортового Пальця скидали у море зрадливих жінок султана, щоб вони потрапили у пекло.

Не зважаючи на химерні легенди, Кара-Даг – надзвичайно красиве і привітне місце. Саме його облюбували унікальні види тварин і рослин. Деякі з

¹Довжина екватору 40 075 км.

²Договір про дружбу, співробітництво і взаємну допомогу східноєвропейських країн, підписаний 14 травня 1955 року у столиці Польщі – Варшаві.

³Одноїменна вершина, яку ще називають Піп Іван (2028 м), височіє на Чорногорському хребті Українських Карпат.

них занесені до „Червоної книги України“: серед комах це – богомол, емпуз смугастий, аскалаф строкатий, бджола-тесляр; серед метеликів – бражник кроатський і карликовий, шовкопряд Балліона, совка Трейчке; серед ракоподібних – краб трав'яний, кам'яний, мармуровий та волохатий; серед риб – морський коник чорноморський, арноглот, губань зелений, горбиль світлий; серед плазунів – полоз жовточеревий та леопардовий; серед птахів – реготун чорноголовий, стерв'ятник, кроншнеп великий, дрофа, баклан довгоносий і малий, каравайка, гриф чорний; серед ссавців – тушканчик великий, широкоух європейський, нічниця триколірна, нетопир середземноморський, підковоніс великий та ін.

Історико-географічний екскурс Кара-Дагом

Сучасний масив Кара-Дагу сформувався під впливом ендегенних і екзогенних процесів на місці згаслого вулкану, який діяв тут понад 150 млн. років тому у період середньоюрської вулканічної активності. Подорожуючи вулканічним масивом, переконуємось, що більшість назв орографічних об'єктів має кримськотатарське походження. Це тому, що корінними мешканцями Криму є кримські татари⁴. Після депортації кримських татар радянським режимом 18 травня 1944 року багато географічних об'єктів були перейменовані. Ще й досі відгомін тих зловісних часів живе у назвах вулиць, міст і пам'ятниках Леніну на всій території Автономної Республіки Крим. Автентичні назви Кара-Дагу збереглися ще й тому, що кримські татари врешті повернулися на рідну землю.

Гірські породи Кара-Дагу здебільшого вулканічного походження: кератофір, андезит, базальт. На початку ХХ століття цей вулканічний масив славився самоцвітами, серед яких траплялися сердолік, халцедон, агат, яшма. Зараз на вкраплення цих

Гриф чорний

Богомол

Морський коник чорноморський

мінералів важко натрапити. Це тому, що потужна розробка видобутку карадазьких самоцвітів за часів СРСР призвела до знищення цієї унікальної пам'ятки природи: родовища вичерпані, знищений рельєф місцевості.

Після надання Кара-Дагу статусу заповідника тут з'явилося багато нових представників флори і фауни.

Один з найцікавіших об'єктів згаслого вулкану – „Мертве місто“, найдивовижніше місце усього гірського масиву. Вчені вважають, що саме тут збереглася частина кратера древнього вулкану. Місцеві ландшафти нагадують пейзажі з футуристичного фільму, здається, що ти опиняєшся на іншій планеті, в долині, навколо якої розташовані безлюдні печери. Територія заповідника зачинена для неорганізованих відвідувань, однак щороку любителі усамітнення таємно проникають у „Мертве місто“, щоб кілька днів пожити у щілинах кратера у ізоляції від буденного світу. Якщо ви вирішили оминати охорону заповідника і таємно потрапити у „Мертве місто“, пам'ятайте: залишити Кара-Даг треба таким, яким він був до вашого приходу. Давайте збережемо унікальну українську природу!

На цьому ми завершуємо нашу мандрівку Кара-Дагом і прямуємо на південь, щоби знову пізнати чудеса природи спекотного африканського континенту. В Україні є ще багато цікавого, ми неодмінно повернемося сюди, щоб здійснити нову подорож.

До зустрічі на африканському континенті!

⁴У етнічному складі населення північної частини півострова переважали українці.

Бражник кроатський

Совка Трейчке

Стерв'ятник

Алювіальні відкладення – незцементовані відклади постійних водних потоків (річок, струмків), що складаються з уламків різних розмірів і форми (валуни, галька, гравій, пісок, суглинок, глина).

Вулкан – геологічне утворення, що виникає над каналами і тріщинами у земній корі.

Екзогенні процеси – геологічні процеси, що відбуваються на поверхні Землі та в її приповерхневих шарах (вивітрювання, денудація, абразія, ерозія, діяльність льодовиків, вітру, підземних вод та поверхневих вод); зумовлені переважно сонячним випромінюванням, силою тяжіння і життєдіяльністю організмів

Ендогенні процеси – геологічні процеси, пов'язані з енергією, яка виникає у надрах Землі. До ендогенних процесів відносять тектонічний рух земної кори, магматизм, метаморфізм, сейсмічну активність.

Кратер – чашоподібне або конусоподібне заглиблення на вершині або схилі вулкану. На дні кратера знаходиться одне або декілька жерл, з яких на поверхню викидаються лава, попіл, гарячі гази, водяна пара й уламки гірських порід.

Орографія – опис різних елементів рельєфу (хребтів, височин, улоговин тощо) та їх класифікація за зовнішніми ознаками, незалежно від походження.

Фарватер – штучний або природний прохід для суден у природній водоймі. Створюється у місцях з небезпечним дном, позначається спеціальними знаками.

Дрофа

Каравайка

